

ISMERTETÉS

NAGY LAJOS, MAGYARORSZÁG ÉS LENGYELORSZÁG KIRÁLYA

(Louis the Great King of Hungary and Poland ed. S. B. Vardy,
G. Grosschmid, L. S. Domonkos
Columbia University Press New York 1986. 534. p.)

A kötet kiadásának időpontját eredetileg 1982-re, Nagy Lajos halálának 600. évfordulójára tervezték. Figyelemre méltó, hogy a benne szereplő tanulmányok nagy részét külföldön élő magyar tudósok írták. Ezek többsége angolul, néhány pedig németül, franciául illetve olaszul olvasható a gyűjteményben. A hazai kutatókat Fügedi Erik és Deresényi Dezső képviseli.

A tanulmányok az Anjou-kor, elsősorban Lajos korának egy – egy rész-kérdésével foglalkoznak. A kötet átfogó képet igyekszik adni a magyar középkor e szakaszáról. A főbb fejezetek tematikusan fogják össze az egyes cikkeket. Az első, a társadalomról szóló részben többek között olvashatunk Nagy Lajosnak a köznemességgel és a jobbágyokkal való kapcsolatáról. A második fejezet az uralkodó külpolitikájával foglalkozik. Igen értékes az Anjou-kor művelődés- és művészettörténetét taglaló rész. A legérdekesebb problémát "Nagy Lajos a történetírásban" c. témakör cikkei tárgyalják. (Ezek közül az egyik például Hóman Bálint Nagy Lajos-képével foglalkozik.) Az utolsó fejezet az 1351. évi dekrétumot mutatja be. Somogyi Ferenc elemzi a törvényeket, és bemutatja a magyar társadalomfejlődésben játszott szerepüket. Ezt követi a dekrétum szövegének angol fordítása és az eredeti latin szöveg. A könyv végén található az Anjou-ház lemenőinek jegyzéke, térképek Lajos államáról, bibliográfiák és a Kelet-európai monográfiák eddig megjelent kötetei. Az ötszázegynéhány oldalas könyvet igen sok, elsősorban a kor művészetére vonatkozó fekete – fehér kép gazdagítja.

A kötet felépítésének rövid bemutatása után lássunk néhány írást bővebben is.

Fügedi Erik *"Várok és vármagyok az Anjou-kori Magyarországon"* c. tanulmánya az első fejezetben olvasható. A szerző a várnagyi funkciókkal kapcsolatban Hóman Bálintnak ellentmondva kifejti: bár Károly Róbert idején indult meg a királyi jogon szedett jövedelmek rendszerének kiépítése, de a királyi várbirtokokról származó bevételek még igen fontos szerepet tölthettek be az Anjouk gazdaságában. Ennek megfelelően a király által személyesen

kinevezett várnagy fontos feladata volt a várbirtok gazdasági irányítása (ld. XV. századtól a bírói feladatok ellátása.)

Fügedi a birtokadományozásokkal kapcsolatban megemlíti, hogy az egykori királyi várbirtokok megtartották korábban megszerzett jogaikat, és így az új birtokos számára is igazságszolgáltatási, gazdasági központokká váltak. Ezen kívül hangsúlyozza, hogy Károly Róbert és fia óvatosan bántak a várbirtokok adományozásával. Ha egy személy több várat kapott, azok egymástól jelentős távolságra kerültek el, a határmenti részek erődítményei pedig a király kezében maradtak. A szerző végül a várépítés stílusában bekövetkezett változásokról szól. Szerinte ezek is a válság utáni konszolidációs folyamatot mutatják: a várak már nem csupán védelmi, gazdasági szerepet tölthettek be, hiszen építésüknél már kényelmi szempontokat is figyelembe vettek. A munkát egy – a Nagy Lajos halála körüli időszak magyarországi várait ábrázoló – térkép zárja.

A 2. fejezet Lajos külpolitikájával foglalkozó tanulmányai között kapott helyet *Paul W. Knoll "Nagy Lajos és lengyel Kázmér"* c. írása, mely bemutatja a két uralkodó egyre szorosabbá váló kapcsolatát és a közép-európai térség politikai viszonyainak alakulását.

A szerző hangsúlyozza e kapcsolat dinasztikus jellegét, amelynek kezdeti Károly Róbert idejére nyúltak vissza; amikor is a lengyel király keresett támaszt a külső veszély elhárítására. Ennek a diplomáciai kapcsolatnak lett az egyik eredménye Kázmérnak az a későbbi döntése, hogy ha fiú utód nélkül hal meg, trónját a magyar uralkodó vagy fia örökli. Lajos pedig ígéretet tett, ha lengyel király lesz, saját költségén visszaszerzi az elvesztett lengyel területeket, nem vehet ki adót a lengyel nemességre, és tiszteletben kell tartania minden kiváltságot. Knoll felhívja a figyelmet, hogy mindezek az engedmények milyen tragikus hatással voltak a későbbi lengyel történelmre, hiszen éppen a királyi hatalmat gyöngítve, az ún. "nemesi arany szabadság" alapjait vetették meg, a rendi széttagoltságot erősítették.

A két király kapcsolatával összefüggésben olvashatunk az ukrainai és litvániai eseményekről, Kázmérnak az 1361–64-es háborúban Lajos és IV. Károly császár között játszott közvetítő szerepéről, végül Kázmér házasságpolitikájáról.

L. S. Domonkos "Nagy Lajos itáliai hadjáratainak hatása a magyarországi kulturális fejlődésre" címmel írt tanulmányt, melynek első részében a nápolyi hadjáratok eseménytörténetét vázolja fel, majd két hazai tudós, Kardos Tibor és Dercsényi Dezső véleményével vitázik, miszerint a magyarországi humanizmus és reneszánsz kezdetei az Anjou-korra tehetőek. A magyar kutatók érvei a következők: 1. változás a királyi kancellária levelezésének

stílusában; 2. új, humanista-jellegű egyetem Pécssett; 3. regényszerű történetírás itáliai hatásra. Ezzel szemben a szerző álláspontja: 1. a diplomáciai levelezésben használt elegánsabb, szebb kifejezések még nem jelentenek humanista formát; 2. a híres itáliai professzor, Galvano di Bologna túl rövid ideig (5 év) tanított Pécssett, és így a humanista szellem sem válhatott tartóssá az egyetemen; 3. Küküllei Nagy Lajos életrajza sem tekinthető humanista jellegűnek, hiszen annak latinsága még erősen középkorias. Mindez persze nem jelenti, hogy az itáliai kultúrának nem volt hatása a magyarországra, ezt azonban nem a hadjáratok közvetítették, mivel – a szerző szavaival élve –: "A háborúk általában pestist és társadalmi járványokat terjesztenek, nem pedig kultúrát."

A következő tanulmány nagyszerűen mutatja be nemcsak a Nagy Lajos-kapcsolatos vélemények alakulását az elmúlt 600 év folyamán, hanem azt is, hogyan változik a társadalom, a kor történelem-szemlélete az idők során, és hogy ez a változás mennyire függvénye az adott politikai, társadalmi helyzetnek. S. B. Vardy: *Nagy Lajos képe a modern magyar történetírásban*. A szerző előljáróban emlékeztet, hogy Lajos az egyetlen magyar király, akinek nevéhez a "Nagy" jelzőt illesztették a történetírók, ugyanakkor hozzáteszi, hogy királyunk alakjának értékelése a magyar történetírásban igen viszontagságos utat járt meg. Ezt leginkább a róla kialakult szélsőséges vélemények bizonyítják. Azonban ugyanúgy helytelen lenne őt egy olyan birodalom urának nevezni, melynek partjait három tenger mosta, mint az apja vagyonát elherdáló, az országot romlásba döntő, szakadatlan, hiábavaló hadjáratokat indító, a "dolgozó tömegek" felett különös szigorral önkényeskedő, könnyelmű lovagkirálynak tekinteni. Ha ez utóbbi, elmarasztaló véleményt vizsgáljuk, mondja a szerző, meg kell jegyezni, hogy Lajos tettei az ő korában dicséretesnek számítottak.

S. B. Vardy Kükülleitől a romantikusokon, Hómanon és a kora marxistákon át egészen a jelenkor felfogásáig kíséri végig a Nagy Lajos-képet. Megszívlelendő minden történelem iránt érdeklődő és a történelmet szerető ember számára a szerző gondolata: "Lajost aszerint kell megítélni, amit a 14. sz. viszonyainak megfelelően tett, és nem aszerint, hogy mit kellett volna tennie a 20. sz. ideológiai megfontolásai alapján."

A kötetből kiragadott néhány tanulmánnyal csak fzelítőt adtunk abból a választékból, amit a könyv nyújt. Remélhetőleg – noha az írások idegen nyelvűek – néhányan kedvet kapnak, hogy részletesebben is szemügyre vegyék ezt a valóban érdekes kötetet.

VAJDA ZOLTÁN